

3

Eczacının Reçetesiz İlaç-İlaç Dışı Eczane Ürünü Kullanımındaki Rolü

Geleneksel olarak eczacının rolü bireysel düzeyde hastalara ilaç tedarik etme ve hastanın ihtiyaçları doğrultusunda tavsiyelerde bulunma biçiminde şekillenmiştir. Geçtiğimiz yıllarla birlikte bu rol birçok açıdan genişlemektedir. Geçmişte, eczacının rolü ilaçların karşılanmasından ibaretken bugün dünyada ve tüm Avrupa ülkelerinde ilaçların akılcı kullanımına ilişkin farkındalık düzeyindeki artış ve bunun serbest sağlık tedarikçileri üzerindeki potansiyel etkileri, bu sistemin değişmesine neden olmaktadır. Diğerlerinin yanı sıra farmasötik bakım ve farmakovijilans gibi hastaların ihtiyaçlarını daha yetkin bir biçimde cevaplayabilmek için yeni farmasötik kavramlar geliştirilmektedir. Ayrıca ilaçlar gelişmekte ve eczacılar bilgilerini yeni teknolojilerle uyumlu hale getirmektedir. Toplumsal yapı içinde sağlık merkezi olarak serbest eczane, ilaç provizyonu ve sağlık kampanyalarının hayata geçirilmesinde diğer sağlık otoriteleriyle işbirliği içinde bir sağlık çalışanı haline gelmiştir. Yüksek eğitim seviyesine sahip sağlık tedarikçileri olan eczacılar giderek daha fazla diğer sağlık uzmanlık alanları ile entegre klinik bir rol almaya başlamışlardır.

Sağlık merkezleri olarak serbest eczaneler hastaların, bakıcıların ve vatandaşların korunma ve tedavi ihtiyaçlarıyla birlikte genel sağlık hizmeti vermek için tasarlanmış entegre organizasyonlar olarak görülmelidir. Serbest eczaneler hastanın ve hizmet verdikleri topluluğun ihtiyaçlarına göre şekillenen ve hayli yetkin profesyoneller tarafından yönetilen geniş bir bakım ve hizmet spektrumu sağlarlar (7). Böyle bir sonuç sadece kamusal bir sağlık probleminin üstünden gelmek için değil aynı zamanda ilaç harcamalarında maliyet kontrolü açısından da önemlidir.

Ek olarak eczacılar eşdeğer ve terapötik ikame aşamasında yetki verildiği ve finansal teşvik tedbirleri çerçevesinde desteklendiklerinde farmasötik harcamalarının kontrolünde ve azaltılmasında oldukça etkili olabilmektedirler (7).

İlaç pazarının şekillendirilmesinde ve kendi kendini tedavi anlayışının etkili olabilmesinde eczacılara önemli roller düşmektedir. Hastaların doktor muayenesine gereksinim kalmadan bu tür ilaçları kullanmalarında ve kendi kendini tedavi anlayışının sağlıklı bir şekilde işlerlik kazanmasında eczacıların danışman olarak oynayacakları rol önemlidir. Eczacılar, hastaları doğru ve etkin ilaçların kullanımına yönlendirmeli, kendi kendini tedavi ve toplumun akılcı ilaç kullanımı konularında bilinçlendirilmesinde önemli görevler üstlenmelidirler. Reçetesiz ilaçlar listesinde bulunan ürünlerin dağıtımı sadece eczaneler yoluyla yapılmalıdır ve eczacıların uygulamadaki rolü genişletilmelidir; zira reçetesiz ilaç pazarında yer alan en önemli aktörlerden biri eczacılardır.

Bununla birlikte, vatandaşlar bir serbest eczacıyı görmek için randevu almak zorunda kalmamakta ve serbest eczacılar bütün nüfusun kolaylıkla erişimine açık hale getirilmektedir. Eczacılar önemsiz hastalıkları tedavi edebilir ve tavsiyede bulunabilir, hastaların semptomlarını değerlendirebilir ve onları doktora yönlendirip yönlendirmemeye karar verebilirler. Aslında serbest eczacılar sağlık ihtiyaçlarının değerlendirilmesi açısından hastalar için geleneksel olarak ilk duraktır.

İngiltere'de yapılan araştırmalar eczanelerdeki konsültasyonların dörtte birinin ilaç satışından ziyade doktora danışmak yönünde tavsiye almakla sonuçlandığını göstermektedir (11).

Diğer yandan pek çok eczacı ilaçların yasal olmayan kullanımından kaynaklı zararları önleme konusunda bilgi edinme programlarına katılmaktadır. Özellikle metadon ve enjektör kullanımı konusunda eczacılar hastaları dikkatle takip etmektedir (87).

1993 yılından beri Portekizli eczacılar tarafından yürütülen İğne Değişim Programı her 10 bin kullanıcı için 7000 kişinin HIV/AIDS' ten korunmasını

sağlamıştır. Ekonomik terimlerle bu HIV/AIDS enfeksiyonuna sahip olan kişiler için ayrılması gereken fondan 400 milyon Euro'nun üzerinde bir tasarruf edilmesi anlamını taşır. Daha da ötesi, hipotetik olarak bu Program bir yıl geç başlasa idi, 1000 yeni HIV/AIDS vakası ile karşılaşmak olası hale gelecekti ve bunun da Portekiz ekonomisi için anlamı 270 milyon Euro idi. Bir başka deyişle, şırınga değiştirmenin parasal değeri ile herkese bir şırınga dağıtmanın parasal değeri arasında 350 kat fark vardır (7).

Klasik tedavi yöntemlerinin önündeki bireysel engeller, daha fazla kendi kendini yönetme arzusu, sağlık bakım seçeneklerinden kaynaklanan yönlendirmeler, kronik hastalıklar ve kültürel etkiler gibi çeşitli faktörler tüketicileri doğal sağlık ürünlerine yönlendirmekte bunun bir sonucu olarak da bu ürünler tüm dünya'da giderek artan bir kullanım alanına sahip olmaktadır. Genel olarak vitaminler, mineraller, bitkisel çareler, homeopatik ilaçlar, probiyotikler, aminoasitler ve esansiyel yağ asitleri gibi doğal sağlık ürünleri Avrupa ülkelerinde OTC ürün kategorisi içerisinde değerlendirilmek eğilimindedir ve bu kategori içerisinde hastalara ulaştırılmaktadır. Bu nedenle OTC'ler için oluşturulmuş mesleki sorumluluklar bitkisel sağlık ürünleri ile yakın bir ilişki içerisinde. Ancak az sayıda ülkede bitkisel sağlık ürünleri, bitkiler ve homeopatikler üzerine bazı özel uygulamalardan bahsedilebilir. Birçok ülke politikası dolaylı yoldan da olsa eczacıların bitkisel ürünleri kullanımı sırasında, hastalara verdiği danışmanlık yolu ile bu ürünlerin kullanımı hakkında yeterli bilgiye ulaşılmamasının önemine işaret etmiştir. Ayrıca hastalara gerekli durumlarda bitkisel ürünlere ilişkin etkinlik, toksisite, yan etkiler veya etkileşimleri hakkında doğru bilgi sağlanmasının önemine işaret etmektedir. Sağlık otoriteleri ayrıca topluma, eczacıların kanıta dayalı bilgi sağlayabilecek uzman sağlık profesyonelleri olduğunun mesajının verilmesinin önemine de işaret etmektedir.

Yapılan yasal düzenlemeler, tüketici seçimine bırakılan doğal sağlık ürünlerin tam anlamı ile güvenli olmasının gerekliliği üzerine kurulmuştur. Doğal kaynaklardan elde edilmelerine rağmen tüketicinin kendi seçiminde güvenli olmayan tüm doğal ürünler ilaç olarak sınıflandırılmaktadır.

Bitkisel ürünler genellikle reçetesiz olarak alınabilen ürünler olmalarına rağmen bu onların bireysel kullanım için tam olarak güvenli oldukları

anlamına gelmez. Bazılarının özellikle çocuklarda, hamilelerde ve emziren kadınlarda, yaşlılarda ciddi hastalıklara sahip kişilerde veya cerrahi müdahale görmüş hastalarda birtakım yan etkiler gösterdiği bilinmektedir. Son yıllarda yapılan araştırmalara göre bu ürünlerin dünyada kullanımları giderek artmakta buna paralel olarak da bu ürünlere bağlı advers ilaç etkileşimlerinin görülmesinde de artış yaşanmaktadır. Ayrıca bilinen bir gerçekte şudur ki; bu tip ürünlerden kaynaklanan etkileşimler ve rahatsızlıklar kayıtlı verilerin çok daha üzerinde gerçekleşmekte, ancak raporlama yeterli düzeyde olmadığından gerçek rakamlara ulaşılamamaktadır.

Eczacılar, tüm bu ürünler hakkında kanıta dayalı bilgi sağlayarak en doğru, etkin ve güvenli ürün seçiminde en uygun sağlık danışmanı olarak tüm Avrupa ülkelerinde giderek daha fazla tanınmaya başlanmıştır. Ayrıca hastaların da bu ürünler hakkında eczacılara olan bilgi taleplerinde belirgin bir artış söz konusudur. Günümüzde internet gibi bilgi edinme kaynaklarının artması, bilgiye ulaşımı kolaylaştırabildiği gibi yanlış ve yetersiz bilgilenme gibi olumsuz durumları da ortaya çıkartmaktadır. Bu durum satış noktalarında bulunan yetkili ve uzman kişilerin önemini daha da fazlaştırmaktadır.

Eczacıların, bitkisel ürünlerin tedariğine ilişkin profesyonel bir sorumluluklarının olması yanında ilaç eksperleri olarak bu ürünlerin güvenli olarak kullanılmasında mesleki standartlarına yakışır bir nitelikte sorumluluk sahibi oldukları konusunda büyük bir görüş birliği vardır. Başka eleştirel yaklaşımlarda da eczacıların diğer sentetik ilaçlar ve/veya bireylerde mevcut hastalıkların değerlendirilerek bitkisel ürünlerin muhtemel etkileşimleri ve kontrendikasyonları hakkında hastalara tavsiyelerde bulunması mesleki bir sorumluluk olarak tanımlanmıştır. Başka şekilde davranmak, hastaları büyük risklerle karşı karşıya bırakmanın yanında halkın eczacılara olan güveninin tehlikeye atılmasına neden olacaktır. Eczacılık alanındaki otoriteler, gerek eğitim gerek eğitim sonrası mesleki dönemlerinde eczacılar için etik ve uygulama alanlarında gerekli olan doğal bitkisel ürünler ve bunların kullanımlarındaki risk ve yararlar açısından hasta danışmanlığına ilişkin eğitim ve standart gerekliliklerini oluşturmak zorundadırlar.

Düzenleyici otoritelerin verdiği mesajlar aynı zamanda eczacıların doğal sağlık ürünlerine ilişkin yeni sorumluluklar alacağına beklentisini taşımaktadır. Örneğin; Britanya Eczacılık Koleji hastaların eczacılarına ilaçlarının vitamin veya bitkisel takviyelerden etkilenip etkilenmeyeceği konusunda bilgi istemeleri gerektiği üzerine durmuştur. Ayrıca eczacıların bütün reçeteli ve reçetesiz ilaçlar hakkında birincil sağlık danışmanları olduklarını belirtmişlerdir. Konuya ilişkin olarak topluma yönelik hazırlanmış olan mesajlara bir çok örnek verilebilir;

- Lütfen aldığınız herhangi bir reçetesiz ilaç hakkında mutlaka eczacınıza danışınız. Doğal sağlık ürünlerini ve bitki takviyelerini de içeren OTC ilaçlar kullanmakta olduğunuz ilaçlarla etkileşim yapabilir ve bu size zarar verebilir
- Eczacınız reçetesiz ilaçlar ve doğal sağlık ürünleri hakkında büyük bir bilgi birikimine sahip.
- Lütfen OTC veya doğal sağlık ürünleri alırken eczacınıza danışınız.
- Lütfen doğal sağlık ürünlerinden hangisinin sizin için uygun olduğunu konusunda eczacınızla konuşunuz.
- Çok az hasta eczacısına doğal sağlık ürünleri ve alternatif tedaviler hakkında sorular sorarak eczacının bilgi ve deneyiminden faydalanma fırsatı yaşıyor.

Benzer bir şekilde, doğal sağlık ürünlerinin reçeteli ilaçlarla aynı özeni görmesi gerektiğini belirterek eczacıların bu ürünler, yan etkileri, reçeteli ve reçetesiz ilaçlarla olan etkileşimleri, mevcut hastalıklar üzerine etkileri ve hamilelik döneminde güvenli kullanımlarına yönelik kapsamlı bir bilgi seviyesine sahip olması gerektiğine işaret eden bir kampanya da Kanada Eczacılar Birliği tarafından yürütülmüştür. Bu kampanyada topluma mesaj şu şekilde iletilmiştir; “Eczacılar, sağlık bakım sistemine reçetesiz ilaçları ve doğal sağlık ürünleri sağlayarak ve öz bakım, reçetesiz ilaç kullanımı gibi konularda bilgi vererek bazı hafif rahatsızlıkların iyileştirilmesine yardımcı olarak katkıda bulunurlar.” Ayrıca konuya ilişkin bir de broşür hazırlanarak eczanelerden dağıtılmıştır. Kanada Eczacılar Birliği halkın doğal sağlık ürünlerini diğer kaynaklardan değil eczanelerden almasının gerekliliğini de vurgulamıştır; “Eczane bu tip ürünlerin alınmasında en akılcı mekandır. Neden? Çünkü eczane ilaçlarınızı aldığınız yerdir. Bitkisel ve doğal sağlık ürünleri de ilaçtır.”

Ayrıca dikkate alınması gereken bir diğer konu da her geçen gün daha fazla kullanım oranına ulaşan besin takviyeleridir. Sağlığa ilişkin politikalar oluşturulurken bu besin takviyelerinin ilaç gibi sunulması ve paketlenmesinin tüketiciyi yanıltma riski düşünülerek hareket edilmelidir. AB Anlaşmasının 36. Maddesi bağlamında kamu sağlığı ve tüketicilerin korunması gözetilerek bu ürünlerin halka sunum şekilleri, paketlenmeleri ve kullanımlarından oluşabilecek potansiyel riskler değerlendirilerek bu ürünlerin ne şekilde nerelerden halka ulaştırılmasının gerektiği değerlendirilmelidir. Eczanelerin geri bildirim alabilmeleri ve hasta takibi yapabilmeleri bu açıdan çok önemli bir avantaj olarak dikkate alınmalıdır.

Dünya nüfusunun giderek yaşlanması sonucunda 20 yıl sonra yaşlı popülasyonunda çok belirgin bir artış olacaktır. Dolayısı ile yukarıda da bahsedildiği üzere ülkeler sağlık politikalarını oluştururken kendi toplumsal özelliklerini, potansiyel risklerini ve mevcut kaynaklarını değerlendirerek bir yapı oluşturmak durumundadır. Yaşlanan nüfus beraberinde ilaç masrafları ve sağlık harcamalarında, kronik hastalıklarda ve kronik yaraların oluşumunda bir artışa neden olacaktır. Bu nedenle bu hastalıkların en uygun ve en doğru şekilde yönetimi bu bireylerin yaşam kaliteleri için oldukça büyük bir önem taşıyorken ülke sağlık harcamalarına da önemli bir katkı sağlayacaktır. Bugün çok iyi bilinmektedir ki; kronik hastalıkların tedavisi farklı sağlık profesyonellerinin sunacağı katkılara ihtiyaç duyan multidisipliner bir süreçtir.

Benzer şekilde kronik yaraların tedavisinde modern yara bakım ürünlerinin geliştirilmesi ve bunların doğru uygulanabilme koşullarının bu yaşlı bireyler üzerindeki etkililiği en yaygın ve en kolay ulaşılabilir sağlık profesyoneli olan eczacılar tarafından arttırılabilir. Eczacılar sahip oldukları eğitim ve bilgi seviyesi dolayımı ile bu ürünlerin sorumluluğunu ve yara yönetiminde en iyi uygulama pratiğini sağlayabilecek sağlık uzmanlarıdır. Toplumda yara yönetimi konusunda eczane uygulamalarının yararları çok iyi belirlenmeli ve oluşturulmalıdır. Eczacılar kapsamlı bir eğitim programına sahip olmalı ve diğer sağlık uzmanları ile işbirliği alanları oluşturulmalıdır. Özellikle eczanelerden ilaç almak için gelen Diyabet hastaları, uzun süreli kortikosteroid tedavileri, kemoterapi, immunosupresan ajanlarla tedavilere maruz kalan hastaların oluşabilecek kronik yaralar konusunda bilgilendirilmesi ve bu

hastalara doğru zamanda doğru ürünlerin sunulabilmesi, gerekli durumlarda doktorlara yönlendirilebilmesi, oluşan yaraların kronikleşmesinin önüne geçilmesinde oldukça büyük bir fayda sağlayacaktır. Akut ve kronik yaralar tüm dünyada ortak ve oldukça maliyet getiren bir sorundur. Kronik yara yönetimi yetersiz ölçülerde anlaşıldığında ve uygulandığında iyileştirme bir yana genellikle daha yıkıcı ve maliyetli sonuçlar doğurmaktadır. Genellikle bu tip hastaların yönetimi aile hekimleri, eczacılar ve hemşireler tarafından sağlanır. Ülkemizde uygun eğitimi almış olan eczacıların yeni yeni gelişmekte olan Aile Hekimliği uygulamaları ile işbirliği içerisinde çalışmaları belirgin bir şekilde hem yaraların iyileştirilmesine hem de daha maliyet etkin bir tedaviye olanak sağlayacaktır. Ayrıca, eczacıların bir çoğu da böyle bir hasta bakım sisteminin içinde yer alma konusunda isteklidir. Öte yanda, diğer sağlık profesyonelleri ile işbirliği içerisinde çalışmak diğer konularda da sağlık sisteminin güçlendirilmesine ve iyileştirilmesine katkıda bulunacaktır.

Sadece toplum sağlığı açısından değil çevre sağlığı açısından da eczacıların ilaçlar üzerindeki sorumluluğunun azaltılması değil artırılmasının gerekliliği açıktır. Toplumda kullanılmayan ilaçların sayısını azaltmak ve bu durumla bağlantılı olan sorunları ortadan kaldırmak ihtiyacı konusunda bir mutabakat söz konusudur. İlaçların kontrolsüz bir biçimde yok edilmesinin çevreye verdiği zararların ve evde saklanan ilaçların kazai zehirlenmelere yol açabileceği konusu nettir. Aynı zamanda ilaç-ilaç etkileşimleri de önemli bir tehlike olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kanıtların ışığında, Avrupa Birliği üyesi ülkelerin pek çoğunda kullanılmayan ya da miadı dolmuş olan ilaçların eczaneler aracılığı ile biriktirilmesi ve yok edilmesi bir sistem olarak tercih edilmektedir. Tüm sistemler hastaların kullanılmayan ya da miadı dolmuş ilaçlarını eczanelere getirmesine ve ilaçların güvenli ve etkili bir biçimde yok edilmesine dayanmaktadır. Toplumda bu konuda bir bilinç oluşturulması da sistemli bir çalışma prensibine sahip eczaneler tarafından yapılabilir.

Avrupa Birliği'nde toplulukların hızla yaşlandığı ve sağlık harcamalarının arttığı bir dönemde siyasetçiler ve sağlık ekonomistleri sağlık bütçelerini budamanın yollarını araştırmaktadırlar. Sağlık gibi bir konuyu serbest piyasa koşullarına bırakmak akıllıca bir çözüm olmayacaktır. Dolayısı ile öncelikle kaynakların verimli kullanımı gerekmekte, konuya ilişkin toplumdaki farkındalık düzeyi arttırılarak, gerek akılcı ilaç kullanımı, gerek toplumda farkındalık

oluşturma potansiyelleri, ilaçların ve sağlığa ilişkin diğer ürünlerin akılcı kullanımına sunabilecekleri katkılarla eczacıların sağlık bakım sistemlerinde maliyet azaltıcı rolü sağlık politikalarının oluşturulmasında mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır. Bu bağlamda, öncelikle Türkiye gibi eğitim seviyesinin istenilen noktada bulunmadığı ülkelerde reçetesiz olarak tanımlanacak ilaçların sadece eczanelerde satışının sürdürülmesi önemlidir.